

УДК 811.112.2'367.623'422

С. І. Липка,
аспірант(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
Lypka_Svitlana@ukr.net**ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ ТА СИЛИ ПАРАДИГМАТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗУХВАЛОЇ, НАХАБНОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (ЗА ДАНИМИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)**

У даній статті визначено семантичну силу парадигматичних зв'язків лексико-семантичної групи дієслів, що позначають ЗУХВАЛУ, НАХАБНУ поведінку, на основі дефініцій трьох синонімічних і п'яти тлумачних словників сучасної німецької мови. Досліджено внутрішню структуру групи, виявлено її парадигматичні взаємозв'язки та виділено найбільш значущі парадигми її компонентів. Також зроблено порівняння результатів інвентаризації зазначеної групи з даними кількісного аналізу парадигматичних зв'язків. Проаналізовані дані, отримані в результаті дослідження, представлено на схемі.

Проблема системної організації лексики є на сьогоднішній день дуже актуальною в лінгвістиці. Це зумовлено як теоретичними потребами сучасного мовознавства, так і необхідністю подальшого удосконалення теорії і практики лексикографії. У цих умовах все актуальнішим стає розгляд окремих частиномовних семантичних класифікацій, заснованих на індуктивному підході (від мовного матеріалу до його узагальнення) [1]. Багато лінгвістів присвячують сьогодні свої праці детальній розробці конкретних проблем, пов'язаних з дослідженням лексико-семантичних груп. Як відомо, дослідження парадигматичних зв'язків між компонентами групи є важливим етапом вивчення лексико-семантичних груп слів. Численні дослідження науковців Одеського та Чернівецького національних університетів підтверджують, що формалізовані квантитативні дослідження, використані для опису ряду лексико-семантичних груп, демонструють високий ступінь об'єктивності отриманих результатів [2: 45; 3: 75-78]. Ця проблема особливо добре висвітлена, на нашу думку, у публікаціях М. Капатрука "Формалізована процедура дослідження лексики і перспективи її використання", Р. Угринюка "Визначення характеру та сили парадигматичних зв'язків іменників на позначення інтелекту в сучасній німецькій мові (за даними лексикографічних джерел)", О. Джурюк "До проблеми інвентаризації ЛСГ іменників зі значенням "будівля" та інших, опублікованих у випусках "Наукового вісника Чернівецького університету". Водночас, досліджувана нами група (у межах польового розгляду) ще не була предметом детального формалізованого вивчення.

З метою уточнення даних, отриманих нами у результаті проведеної раніше інвентаризації лексико-семантичної групи дієслів сучасної німецької мови, які позначають ЗУХВАЛУ, НАХАБНУ поведінку [4], та для детальнішого опису властивостей компонентів цієї групи ми визначили семантичну силу парадигматичних зв'язків досліджуваної ЛСГ на основі дефініцій трьох синонімічних та п'яти тлумачних словників сучасної німецької мови [5-12]. **Новизна дослідження** полягає в тому, що вперше в синхронії проводиться дослідження семантичної сили парадигматичних зв'язків лексико-семантичної групи дієслів сучасної німецької мови, що позначають ЗУХВАЛУ, НАХАБНУ поведінку.

Наші дослідження ґрунтувалися на доведеному положенні, згідно якого компоненти тлумачення слова у словниковій статті розміщуються не хаотично, а в певній ієрархічній підпорядкованості. Слово, розташоване найближче до пояснюваного слова, має найбільші вагу та силу зв'язку [2: 88]. На основі попередньо проведеної інвентаризації лексико-семантичної групи дієслів сучасної німецької мови, які позначають ЗУХВАЛУ, НАХАБНУ поведінку [4], ми сформуливали список компонентів ЛСГ. До уваги бралися слова з семантичною вагою не нижчою від 0,05. Кількісну вагу одного слова у тлумаченні іншого ми встановили за допомогою таких формул:

$$W = (n+1) - r/n \quad (1)$$

$$W_{\text{середнє}} = W1+W2+\dots+Wn/n \quad (2)$$

Так, $W_{\text{середнє}}$ компонента ЛСГ *erfrechen, sich* у тлумаченні дієслова *erdreisten, sich* становить 0,69, а $W_{\text{середнє}}$ *erdreisten, sich* у трактуванні *erfrechen, sich* за даними восьми опрацьованих словників – 0,43. Обидва вагові показники сумуються, в результаті чого отримуємо число, що показує нам величину сили семантичного зв'язку між *erdreisten, sich* і *erfrechen, sich* – 1,12. Таким же чином ми вираховували вагові показники інших досліджуваних дієслів.

З метою більшої об'єктивності дослідження ми встановлювали парадигматичні зв'язки не лише на основі пов'язаності доміанти і компонентів ЛСГ, а й всіх решта лексичних одиниць. Парадигматичне дослідження було проведене за наступним алгоритмом: 1) визначення сили парадигматичних зв'язків між усіма компонентами досліджуваної ЛСГ; 2) встановлення величини сумарної W ; 3) формування моделі для визначення ключових парадигм; 4) опис кожної отриманої парадигми.

Проведене дослідження показало, що лексема *erdreisten, sich* описується найбільшою кількістю компонентів ЛСГ, а вони, в свою чергу, тлумачаться нею. Цей результат дозволяє нам вважати, що ми

правильно визначили доміную групу. Зауважимо, що найтіснішим вважається парадигматичний зв'язок між компонентами з найвищою величиною кількісного показника. У даній групі найсильніший характер вагових відношень домінанти з іншими її членами ми визначили між *erdreisten, sich* і *erfrechen, sich* (1,12), *erkühnen, sich* (0,91), *anmaßen, sich* (0,83), *unterstehen, sich* (0,76), *vermessen, sich* (0,76), *erlauben, sich* (0,71), *wagen (sich)*(0,68). Зауважимо, що отримані дані дають нам дещо іншу інформацію, ніж інвентаризація [4]. В результаті дослідження з'ясувалося, що крім дієслова *anmaßen, sich*, яке складало ядро ЛСГ, домінанта *erdreisten, sich* має тісні парадигматичні зв'язки ще з шістьма компонентами ЛСГ – *erkühnen, sich, unterstehen, sich, vermessen, sich, erlauben, sich, wagen*. Варто зазначити, що дієслово *erlauben, sich* внаслідок інвентаризації належало до ближньої периферії, а після даного дослідження продемонструвало тісніший парадигматичний зв'язок із словом-визначником – 0,71. Ці результати підтверджують, на нашу думку, доцільність проведення нашого дослідження.

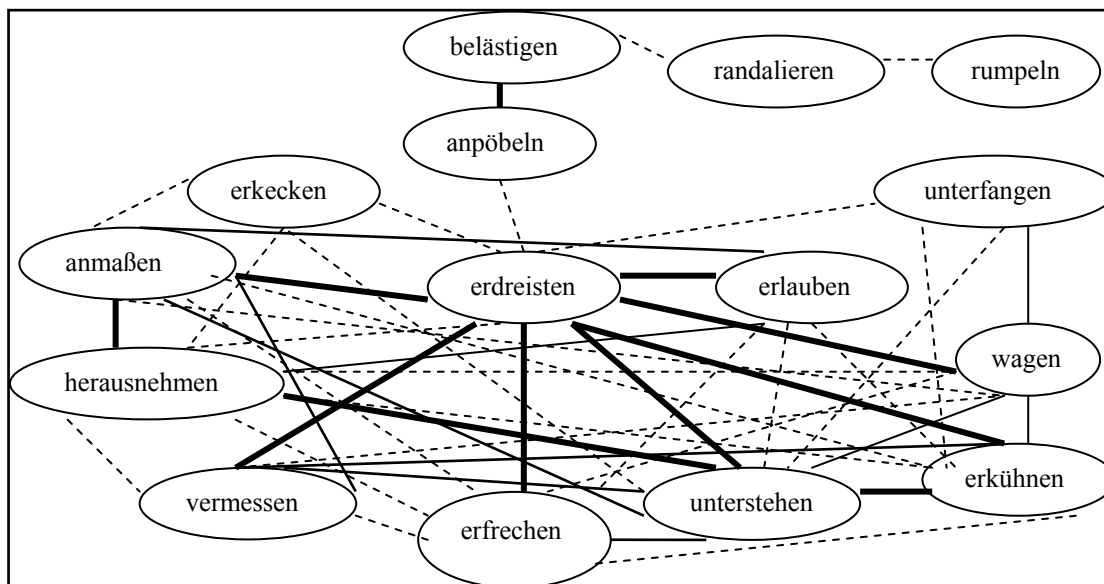
Середніх парадигматичних зв'язків між доміною та компонентами досліджуваної ЛСГ ми не виявили. Найслабші парадигматичні зв'язки слово-визначник має з дієсловами *unterfangen, sich* (0,27), *erkecken, sich* (0,26), *herausnehmen, sich* (0,18), *anpöbeln* (0,13).

Проаналізувавши отримані дані, ми дійшли висновку, що найтісніші парадигматичні зв'язки існують у групі між лексемами *anmaßen, sich – herausnehmen, sich* (1,25), *vermessen, sich* (0,65); *unterstehen, sich – herausnehmen, sich* (0,74), *erkühnen, sich* (0,67), *wagen* (0,65); *erkühnen, sich – wagen* (0,65); *anpöbeln – belästigen* (0,88), оскільки у цих парах ми виявили найвищу величину кількісного показника. Середній парадигматичний зв'язок ми визначили між лексемами *anmaßen, sich – erlauben, sich* (0,64), *unterstehen, sich* (0,49); *erfrechen, sich – unterstehen, sich* (0,55); *vermessen, sich – unterstehen, sich* (0,51), *erkühnen, sich* (0,44); *erkühnen, sich – wagen* (0,53); *wagen – unterfangen, sich* (0,5). Найслабший парадигматичний зв'язок продемонстрували *anmaßen, sich – erkühnen, sich* (0,3), *erfrechen, sich* (0,23), *wagen* (0,23); *erfrechen, sich – wagen* (0,38), *erlauben, sich* (0,35), *erkühnen, sich* (0,33), *vermessen, sich* (0,24), *herausnehmen, sich* (0,23); *vermessen, sich – herausnehmen, sich* (0,2), *erlauben, sich* (0,15), *wagen* (0,1); *unterstehen, sich – erlauben, sich* (0,31), *unterfangen, sich* (0,26), *erkecken, sich* (0,23); *erkühnen, sich – herausnehmen, sich* (0,23), *erlauben, sich* (0,17), *unterfangen, sich* (0,12); *wagen – herausnehmen, sich* (0,1); *herausnehmen, sich – erkecken, sich* (0,13); *randalieren – belästigen* (0,17), *rumpeln* (0,07).

На основі отриманих результатів ми графічно зобразили силу парадигматичних зв'язків між компонентами ЛСГ дієслів на позначення зухвалої, нахабної поведінки (див. схему).

Схема.

Сила парадигматичного зв'язку між компонентами ЛСГ дієслів на позначення зухвалої, нахабної поведінки

Парадигматичний зв'язок величиною 0,66 та вище ми вважали сильним (за теоремою Бернуллі), і графічно зображали його суцільною жирною лінією. Слабший зв'язок – від 0,4 до 0,65, позначений тонкою лінією. Компоненти зі слабким парадигматичним зв'язком (0,05 – 0,39) з'єднані пунктирною лінією. Менш значущі зв'язки ми не зображали.

Отже, як бачимо на графічному зображенні, найбільшу парадигму (І.1) утворюють дієслова *erfrechen, sich* (1,12), *erkühnen, sich* (0,91), *anmaßen, sich* (0,83), *unterstehen, sich* (0,76), *vermessen, sich* (0,76), *erlauben, sich* (0,71), *wagen* (0,68), *unterfangen, sich* (0,27), *erkecken, sich* (0,26), *herausnehmen, sich* (0,18), *anpöbeln* (0,13), об'єднані словом-визначником *erdreisten, sich*.

Дієслова *wagen* (0,5), *erdreisten, sich* (0,27), *unterstehen, sich* (0,26), *erkühnen, sich* (0,12) розглядаємо як компоненти підпарадигми I.1.a із домінантою *unterfangen, sich*.

Слова *anmaßen, sich* (1,52), *unterstehen, sich* (0,74), *erlauben, sich* (0,63), *erfrechen, sich* (0,23), *erkühnen, sich* (0,23), *vermessen, sich* (0,2), *erdreisten, sich* (0,18), *errecken, sich* (0,13), *wagen* (0,1) утворюють синонімічний ряд (I. 2) із визначником *herausnehmen, sich*.

Як видно на схемі, дієслова *anpöbeln, belästigen, randalieren* і *rumpeln* утворюють окрему парадигму зі словом-визначником *belästigen* і пов'язуються із домінантою групи через лексему *anpöbeln*.

Порівнявши дані інвентаризації досліджуваної ЛСГ [4] з даними кількісного аналізу парадигматичних зв'язків між членами групи, ми пересвідчилися, що більшість зроблених раніше висновків є правильними.

Отже, проведений квантитативний аналіз на основі словників лексико-семантичної групи дієслів на позначення зухвалої, нахабної поведінки дав нам змогу визначити внутрішню структуру групи, виявити її парадигматичні взаємозв'язки та виділити найбільш значущі парадигми її компонентів. У перспективі результати даного дослідження можна використати у лексикографічній практиці для вдосконалення словників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Огуй О. Д. Индуктивные лексикографические классификации прикметников для построения мовно-концептуальной картины світу : проблемы та перспективи / Олександр Дмитрович Огуй // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Вип. 27. – Житомир : ЖДУ, 2006. – 40 с.
2. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий. – К. : УМК ВО, 1989. – 155 с.
3. Быстрова Л. В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантических групп слов / Быстрова Л. В., Капатрук Н. Д., Левицкий В. В. // Филол. науки. – 1980. – № 6. – С. 75–78.
4. Липка С. І. Інвентаризація лексико-семантичної групи дієслів, які позначають зухвалу, нахабну поведінку в сучасній німецькій мові / Світлана Іванівна Липка // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філол. науки. Випуск 26. – Кам'янець-Подільський : ПП "Медобори-2006", 2011. – С. 176–179.
5. Bulitta, Erich und Hildegard. Das Krüger Lexikon der Synonyme / Bulitta, Erich und Hildegard. – Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag GmbH, Umschlaggestaltung, 1993.
6. Duden ; Bd.8. Die Sinn- und sachverwandten Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Neudr. der 2. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1997.
7. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2003.
8. Duden; Bd. 10. Bedeutungswörterbuch. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1985.
9. Der kleine Duden. Ein Synonymwörterbuch für die Wortwahl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1990.
10. Göttert Karl-Heinz. Neues deutsches Wörterbuch. Mit den aktuellen Schreibweisen / Karl-Heinz Göttert. – Helmut Lingen Verlag GmbH & Co. KG 50679 Köln, 2007.
11. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Mit einem "Lexikon der deutschen Sprachlehre" / G. Wahrig ; [neu herausgeben von Dr. Renate Wahrig – Burfeind]. – Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh, München, 2001.
12. Wahrig G. Synonymwörterbuch. Neuausgabe / G. Wahrig. – Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh / München, 2008. – 1023 S.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ogui O. D. Induktyvni leksykografichni klasyfikatsii prykmetnykiv dlia pobudovy movno-kontseptual'noi kartyny svitu : problemy ta perspektyvy [Inductive Lexicographic Classifications of Adjectives for the Language-Conceptual World Picture Construction : Problems and Perspectives] / O. D. Ogui // Visnyk Zhytomyr'skogo derzhavnogo universytetu im. I. Franka [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal]. – Vyp. 27. – Zhytomyr : ZhDU, 2006. – s 40.
2. Levitskii V. V. Statisticheskoe izuchenie leksicheskoi semantiki [Statistical Study of Lexical Semantics] / V. V. Levitskii. – K., 1989. – 155 s.
3. Bystrova L. V. K voprosu o printsypakh i metodakh vydeleniia leksiko-semanticheskikh grupp slov [On the Question of Principles and Methods of Defining Lexical-Semantic Word Groups] / Bystrova L. V., Kapatruk N. D., Levitskii V. V. // Filol. nauki [Philological Sciences]. – 1980. – № 6. – S. 75–78.
4. Lypka S. I. Inventaryzatsiia leksyko-semantichnoi grupy diesliv, yaki poznachaiut' zukhvalu, nakhabnu povedinku v suchasniim nimets'kii movi [Inventory of Verbs of the Lexical-Semantic Group Denoting Impertinent Behaviour in the Modern German] / S. I. Lypka // Naukovi pratsi Kam'ianets'-Podil'skogo natsional'nogo universytetu im. I. Ogienka. Filol. nauky. Vypusk 26 [Scientific Works of the Kamianets'-Podil'skyi Ivan Ohienko National University. Philological Sciences. Number 26]. – Kam'ianets'-Podil's'kyi : PP "Medobory-2006", 2011. – S 176–179.
5. Bulitta, Erich und Hildegard. Das Krüger Lexikon der Synonyme / Bulitta, Erich und Hildegard. – Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag GmbH, Umschlaggestaltung, 1993.
6. Duden ; Bd.8. Die Sinn- und sachverwandten Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Neudr. der 2. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1997.
7. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2003.
8. Duden; Bd. 10. Bedeutungswörterbuch. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1985.

9. Der kleine Duden. Ein Synonymwörterbuch für die Wortwahl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1990.
10. Göttert Karl-Heinz. Neues deutsches Wörterbuch. Mit den aktuellen Schreibweisen / Karl-Heinz Göttert. – Helmut Lingen Verlag GmbH & Co. KG 50679 Köln, 2007.
11. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Mit einem "Lexikon der deutschen Sprachlehre" / G. Wahrig ; [neu herausgeben von Dr. Renate Wahrig – Burfeind]. – Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh, München, 2001.
12. Wahrig G. Synonymwörterbuch. Neuausgabe / G. Wahrig. – Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh / München, 2008. – 1023 S.

Матеріал надійшов до редакції 26.01. 2012 р.

Липка С. И. Определение характера и силы парадигматических связей глаголов, обозначающих дерзкое, наглое поведение в современном немецком языке (по данным лексикографических источников).

В данной статье определяется семантическая сила парадигматических связей лексико-семантической группы глаголов, обозначающих дерзкое, наглое поведение, на основе дефиниций трех синонимических и пяти толковых словарей современного немецкого языка. Определяется внутренняя структура группы, обнаруживаются ее парадигматические взаимосвязи и выделяются наиболее значимые парадигмы ее компонентов. Также сравниваются результаты инвентаризации упомянутой группы с данными количественного анализа парадигматических связей. Проанализированные данные, полученные в результате исследования, представлены на схеме.

Lypka S. I. The Quantitative Investigations of the Paradigmatic Relations between Verbs of the Lexical-Semantic Group Denoting Impertinent Behaviour in the Modern German (According to the Data of Lexicographical Sources).

The article contains the results of the quantitative investigations of the paradigmatic relations between verbs of the lexical-semantic group denoting impertinent behaviour. The experiment is based on the definitions of three synonymic and five explanatory dictionaries. The inner structure of the group, its paradigmatic relations and the most important paradigms are also determined. The inventory results of the investigated group and the data of the quantitative analysis of the paradigmatic relations are compared. The obtained data are analyzed and represented in the scheme.